

пути человека мыслящего в основу бытия положен именно божественный путь – стремление к абсолюту (Брахману) как преодоление всех путей множественности, по которым пытались провести человека европейские мыслители от Пифагора до М Хайдеггера и А. Бадью. Понять, какой из этих путей предпочтительнее, сложно, так как обе процедуры – европейская (множественности) и восточная (единства) – теряются в родовых и религиозно-мифологических истоках бытия человека мыслящего. Возможно именно на пути такого объединения и заложена истина нашего происхождения. Но в обоих случаях очевидно, что для понимания сущности своего бытия человек должен разобраться в своих истоках – там заложены все процедуры формирования его существования. На этом пути приоткрывается тайна неклассического пути европейской философии – хайдеггеровской деструкции, постмодернистской деконструкции, ускользающих единичностей, гендерных процедур (о которых еще в начале XX в. писал в. Розанов) и т. д.

Библиографические ссылки

1. Бадью А. Манифест философии / А. Бадью. – СПб.: Machina, 2003. – 184 с.
2. Делез Ж. Логика смысла / Ж. Делез // Делез Ж. Логика смысла. Фуко М. *Theatrum philosophicum*. – М.: Раритет; Екатеринбург: Деловая книга, 1998. – 480 с.
3. Делез Ж. Анти Эдип: Капитализм и шизофрения / Ж. Делез, Ф. Гваттари. – Екатеринбург: У-Фактория, 2007. – 672 с.
4. Делез Ж. Тысяча плато: Капитализм и шизофрения / Ж. Делез, Ф. Гваттари. – Екатеринбург: У-Фактория; М.: Астрель, 2010. – 895 с.
5. Хардт М. Множество: война и демократия в эпоху империи / М. Хардт, А. Негри. – М.: Культурная революция, 2006. – 559 с.

Надійшла до редколегії 19.01.11

УДК 130.3

О. О. Осетрова

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

Ж. БОДРІЯР: ЗНИКНЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО У ПОСТІСТОРІЇ

Аналізуються погляди Ж. Бодріяра на трансформовану сьогодні природу соціального, яке припинило, з його точки зору, своє істинне існування, перетворившись на симулякр.

Ключові слова: соціальне, суспільство, маса, гіперреальність, симулякр, соціальний виклик.

Аналізуються погляди Ж. Бодріяра на трансформовану сьогодні природу соціального, которое прекратило, с его точки зрения, свое истинное существование, превратившись в симулякр.

Ключевые слова: социальное, общество, масса, гиперреальность, симулякр, социальный вызов.

The Baudrillard's outlooks on nature of social that is nowadays transformed are analyzed. According to his opinion it stopped its true existence, transforming into simulacrum.

Keywords: social, society, community, mass, hyperreality, simulacrum, social challenge.

Багато розмов приділяється у наукових колах проблемам, пов'язаним з феноменом *соціального*. Дослідження зазначеного феномена є сьогодні надзвичайно актуальним, що детермінується, на мій погляд, двома протилежними процесами, котрі розгортаються у сучасному світі: 1) процесом глобалізації, траєкторія розвитку якого залишається невизначеною сьогодні; 2) процесом усамітнення окремого індивіда, що поглинається океаном інформації.

Проблему сьогодні, як на мій погляд, прекрасно виразив французький мислитель Ж. Бодріяр, який зазначив: «Возможно, нам суждено обрести некую абсолютную суверенность, однако совершенно не исключено, что мы будем полностью поглощены вселенной рассеянных в безграничном пространстве обезличенных элементов и навсегда утратим и представление о том, кто мы такие, и идеалы, за которые стоило бы бороться» [2, с. 121]. Зазначене дослідником «ми», його природа являють (та й являли, і будуть являти) собою важливий об'єкт для дослідження, на який спрямовано промінь уваги соціального знання.

Виникають питання: «Чим є сьогодні соціальне? Яким є його природа сьогодні?» Цікаві відповіді на зазначені питання містять філософські праці Ж. Бодріяра, який, на мій погляд, не ординарно підходить до аналізу природи соціального.

З'ясуванню поглядів французького інтелектуала на природу соціального і присвячена дана стаття. Базою для написання, у першу чергу, послужили праці самого Ж. Бодріяра.

Діагноз, який Ж. Бодріяр ставить своїй (і нашій) сучасності, – постісторія¹. Даний діагноз у розумінні мислителя означає, що історія вже проминула і відкритих горизонтів більш немає, як не існує і перспектив будь-яких інновацій. Єдине, що залишилося і триває, – це необхідність реалізації завдання з забезпечення *людської маси*, приріст якої не припиняється, проєктуючи все нові потреби та необхідність їх задоволення. При цьому окрім забезпечення цієї маси будь-що інше є за своєю суттю лише ефемерною ілюзією.

¹ В цілому другий період творчості Ж. Бодріяра просякнутий проголошеннями не тільки кінця історії, але й кінця влади, й кінця «реального» взагалі. Підтвердженням радикального епістемологічного скептицизму для французького мислителя слугують сучасні суспільні явища.

Ідея кінця історії¹ не є новою. У Західній Європі одним з перших звернувся до дослідження цього питання італійський філософ історії Джамбаттіста Віко. Надалі: і Г. В. Ф. Гегель, і його послідовник О. Кожев переповнювалися пафосом *кінця історії*. Сьогодні це питання є одним з вузлових у філософії історії.

Слід виокремити три існуючі основні інтерпретації поняття «кінець історії»:

1) кінець історії як вершина історії, як досягнення суспільного ідеалу (Г. В. Ф. Гегель, Ф. Енгельс, К. Маркс, В. І. Ленін, класичний марксизм, О. Кожев, Ф. Фукуяма та ін.);

2) кінець історії як припинення існування людства, котре опинилося неспроможним до розв'язання глобальних техногенних проблем, що породжуються сучасністю (деякі представники Римського клубу, Франкфуртської школи, технофобського напрямку сучасної філософії та соціології, релігійної філософії історії);

3) кінець історії як кінець історії людства й перехід до історії божественної, теократичної (П. Тейяр де Шарден, представники російської релігійної філософії – В. С. Соловйов, М. О. Бердяєв, Л. Карсавін та ін.).

У цілому, запозичене у Г. В. Ф. Гегеля, поняття «кінець історії» стало широко застосовуватися з метою опису стану модерної та постмодерної культури.

У свою чергу, не новою є й проблема, пов'язана з усвідомленням процесу «розвитку» людської маси та потенційно можливими його наслідками.

Так, страхи та тривога стосовно всеохоплюючої влади об'єктивності були глибоко притаманними філософським прогнозам С. К'еркегора, котрий маловажив за свого життя (XIX ст.) феномен публічного такими фарбами, моторошність яких важко переосізнити сьогодні. За своєю природою «публічне»², вважав данський мислитель, являє собою страхітливу абстракцію, виступаючи лише міражем, фікцією, всередині якої кожний окремий індивід втрачає свою індивідуальність та оригінальність, перетворюючись на «третю особу».

Страхи та передбачення данського мислителя набули свого суттєвого розгортання у тезі Ж. Бодріяра: «Все уже сталося». До речі, феномен, який С. К'еркегор позначив терміном «публічне», став стрижневим складовим елементом поняття Ж. Бодріяра «маса-як-об'єкт». Тут слід відзначити: трагізм сучасної ситуації полягає у тому, що всередині зазначеної маси зникла потреба у знайомстві, контакті та комунікації.

Взагалі, на думку французького інтелектуала, соціальні категорії сьогодні втратили свій сенс. Можливо, раціональне зерно у подібному запереченні все ж таки є, що безпосередньо демонструє нам сьогодні сучасна реальність, наприклад, політичного, гасла якого все далі й більше перетворюються на фікцію, а сама політика все більше набуває рис гри чи спектаклю. Навіть велика кількість уваги ЗМІ, зверненої до полі-

¹ «Кінець історії» – термін для позначення уявлення про те, що історія як поступальний розвиток, котрий продукує великі суспільні зміни, вже добігла свого кінця.

² С. К'еркегор започаткував одну з ключових постмодерністських тем – анонімність «публічного».

тичних проблем, можливо, є лише свідченням поширення аполітичного, усвідомлене не настільки й вже великою купкою тих, хто політикою переймається. Переважна ж більшість людей вже давно утворила собою *мовчазну масу*. Саме про це й попереджав нас Ж. Бодріяр, коли наголошував на тому, що маси вже не належать соціальному [2, с. 120]. Маси, як мовчазна більшість, вже не суть провідник ні соціального, ні політичного, ні смислу. І це, на думку французького мислителя, є логічним результатом процесу еволюції соціального, яка призвела до трансформації мас у чорну матерію, котра уникає його [2, с. 120].

За іншими визначеннями Ж. Бодріяра, маса є загадковою антиматерією соціального, інерцією, могутністю нейтрального. Ця мовчазна могутність не є антивладою, тобто вона – не протилежність і не ворог владі, вона не спрямована проти влади, оскільки за всіх цих умов маса залишилася б провідником і соціального, і політичного, і смислу. У цьому випадку маса апелювала б до соціального контракту, чітко визначеної домовленості, котра, ще за Т. Гоббсом, не допускає війни всіх проти всіх. Але ця мовчазна могутність є антимогутністю, і саме у цьому сенсі вона заперечує собою будь-які соціальні феномени, у т. ч. і *соціальний контракт*, а на його місце ставить *соціальний виклик*.

Феномен соціального, відзначає Ж. Бодріяр, пройшов у своєму розвитку наступні ланки¹:

1) соціальне виникло як *ідея*, сенс якої полягав у відмежуванні соціального від релігійного, трансцендентного; оскільки ця ідея була тісно пов'язаною з динамікою суспільного розвитку, остільки їй був властивий радикалізм;

2) соціальне виродилося у абсолютне і агресивне поняття, котре охоплювало собою усі минулі, існуючі та потенційно можливі, тобто майбутні, суспільні утворення.

На зазначеному – другому – етапі феномен соціального, втративши свою визначеність, і перетворився на абстракцію. Ж. Бодріяр резюмує, що «... если социальным является все, от начала и до конца исторического процесса, то им не является ничего – именно таков печальный итог тотализирующей концептуализации действительности» [2, с. 119]. А надалі коло замикається, як у випадку з Абсолютною Ідеєю та Абсолютним Духом Г. В. Ф. Гегеля: феномен соціального трансформувалася у абстракцію, а аналітична абстракція, за Ж. Бодріяром, створила «соціальне» [2, с. 119].

Зі свого боку, абстракція або розчиняється у власній абстрактності, набуваючи рис ірреальної реальності, що вислизає (1), або закріплює своє положення у об'єктивній реальності (2). Щоб розвиток соціального пішов другим шляхом, необхідно було зафіксувати його (соціальне), утвердити його абстрактність. Таким «фіксатором», на думку французького інтелектуала, став феномен *соціального контракту*.

Однак утвердити абстрактне – ще не означає позбутися його. Природа кожного феномена, навіть здатна до певних видозмін, за своїм стрижнем вирізняє його від усіх інших. Таким загальним

¹ За Ж. Бодріяром, трансформація соціального співпадає з трансформацією антропології.

стрижнем природи соціального виступає його *невловимість* (in-trouvable). Тому, навіть будучи інституційованим соціальним контрактом, соціальне не затвердило своєї влади у об'єктивній реальності.

Таким чином, ми підійшли до значущості і ролі такого феномена, як *соціальний виклик*, про який вже згадувалося вище. Адже виклик, за Ж. Бодрийаром, за своєю спрямованістю націлений проти соціальності. Феномен виклику французький інтелектуал пов'язує не з реальністю, яка добігла свого кінця, а з гіперреальністю – сферою існування виклику, адже:

1) гіперреальність і будується з моделей або симулякрів, що не мають референтів у реальності; гіперреальність є цариною імітації, наслідування, відтворення реальності у серіях репродукцій, що не несуть у собі історичного змісту;

2) саме симулякри і кидають виклик реальності, об'єктивності та істині.

Логіка гіперреальності заперечує існування «реальності», стверджуючи на її місці наявність симулякрів, які стають «реальнішими» за «реальність». Адже, будучи поширеними засобами масової комунікації, симулякри самі створюють нову реальність, характерною рисою якої є відсутність в ній реальності.

Іншими словами: у гіперреальному зникає межа між реальністю та ілюзією, що наслідком своїм має зникнення потреби зв'язати симулякри з оригіналом. Останнє, у свою чергу, свідчить про зникнення потреби в обґрунтуванні реальності у раціоналістичному дискурсі. Кульмінацією зазначеного історичного моменту розгортання гіперреальності Ж. Бодрийар вважає смерть самого значення. Наслідком зникнення значення є занурення людини у зону порожнечі, зону своєрідного інсценуваного вакууму, у пустелю, де немає жодної людської душі.

Французький мислитель малює вражаючу своєю безрадісністю картину світу як інтегральної реальності: «... мертвые воды интегральной социальности и плывущий по ним ступок политического, некая старая льдина, выступающая площадкой для лжепредставления, которое дается не актерами, а фигурантами...» [2, с. 126].

Висновки. Картина «майбутнього сучасного», змальована Ж. Бодрийаром, надзвичайно вражає своїми невтішними фарбами, а свідченням її виступають ті кризові ситуації сучасності, які мають місце у об'єктивній реальності сьогодні. Однак при цьому треба мати на увазі те, що криза, розгорнута у різних соціальних сферах людської життєдіяльності, стосується не стільки сучасного суспільства як такого, скільки техногенної цивілізації¹, передусім західної.

¹ Про зазначену небезпеку багато попереджав М. Гайдеггер. Стосовно зазначеної проблематики див. ст. Осетрова О.А. Техногенная цивилизация и проблема самоубийства // Вісник Дніпропетровського університету. Сер. «Філософія. Соціологія. Політологія». – Д.: ДНУ, 2006. – Вип. 14. – С. 138–142, в якій акцентується увага на загостреній актуальності у ХХ ст. гайдеггерівської тези «я умру...», що замінила собою декартівську «я мислю...».

Оскільки ж вплив саме західної цивілізації на інші регіони планети є надзвичайно вагомим і великим, остільки криза Заходу у перспективі своїй сприймається як криза людства в цілому.

Дійсно, криза західної цивілізації певним чином «визначила» межі виживання людства у масштабах всієї планети. Однак криза й потенційно можливий кінець західної цивілізації не треба сприймати як кінець всесвітньої історії. Можна припустити, що зазначена криза може набути масштабів загальнолюдської трагедії. Однак набагато ефективнішим внаслідок свого оптимізму є припущення стосовно альтернативності загальноісторичної ситуації, ніж визнання її однозначної трагедійності.

Перспективи. Дана стаття виступає підґрунтям подальшого дослідження феномена соціального.

Бібліографічні посилання

1. **Бодрийар Ж.** Общество потребления. Его мифы и структуры [Текст] / Ж. Бодрийар. – М.: Республика; Культурная революция, 2006. – 269 с.
2. **Бодрийар Ж.** Пароли. От фрагмента к фрагменту [Текст] / Ж. Бодрийар. – Екатеринбург: У-Фактория, 2006. – 200 с.
3. **Бодрийар Ж.** Прозрачность зла [Текст] / Ж. Бодрийар. – М.: Добросвет, КДУ, 2006. – 258 с.
4. **Бодрийар Ж.** Символический обмен и смерть [Текст] / Ж. Бодрийар. – М.: Добросвет, КДУ, 2006. – 389 с.
5. **Вельш В.** Наш постмодерный модерн [Текст] / В. Вельш. – К.: Альтерпресс, 2004. – 328 с.
6. **Енциклопедія постмодернізму** [Текст] / За ред. Ч. Вінквіста та В. Тейлора. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Освіта», 2003. – 503 с.

Надійшла до редколегії 06.01.11

УДК. 316.37

В. И. Палагута

Национальная металлургическая академия Украины

ПРОБЛЕМА НАБЛЮДАТЕЛЯ СОЦИАЛЬНОЙ РЕАЛЬНОСТИ: ВОЗМОЖНО ЛИ ИММАНЕНТНОЕ НАБЛЮДЕНИЕ ПРИ СОЗДАНИИ МИКРОУРОВНЕВОЙ СОЦИАЛЬНОЙ ТЕОРИИ?

В світлі разработки конструктивістсько-топологічної мікрорівневої соціальної теорії самоідентифікації суб'єкту аналізується можливість використання двох підходів до спостереження соціальної реальності – іманентного та трансцендентного.

Ключові слова: метапозиція, метаязык, іманентна та трансцендентна позиції спостереження, дискурсивні простори самоідентифікації.